

Ismét a megszállásról

VISSZHANG - LIX. évfolyam, 34. szám, 2015. augusztus 19.

„A történelem a valóság emlékének [...] különleges keveréke” – idézi Standeisky Éva a szépíró Krasznahorkai László jól hangzó mondatát a történettudomány rekonstruálási nehézségeiről, mi több, lehetetlenségéről. Az L. Balogh Béni történész-levéltáros által jegyzett dokumentumgyűjteményről írt recenziójában (*Dokumentumok a megszállásról, ÉS*, 2015/33., aug. 14.) ez a gondolat mintha a „Törvényes” megszállás című kötet értékeinek relativizálását szolgálná. Nem vitatható, hogy az összeállítás valóban egyfajta válaszként jelent meg a Krausz Tamás és szerzőtársa által jegyzett *A magyar megszálló csapatok tevékenysége a Szovjetunióban* című könyvre.

Standeisky írása végén annak az óhajának ad hangot, hogy szenvedéstörténet helyett inkább szembenézés-történetet kellene művelni. Egyetértek, de szerintem az egyensúlyos küzdelemre vágyó örök értelmiségi szól belőle, aki figyelmen kívül hagyja, hogy a magyar közvélemény előtt ezek a szövegek mindmáig ismeretlenek voltak, és ebben az esetben már maga a tény fontos, hogy megjelentek. Igen, csokorba gyűjtve. A könyv készítői egyszerűen kézbe vettek, elolvastak és közzétettek olyan forrásokat, amelyek a nyugat felé hömpölygő szovjet hadsereg magyarországi működésének – finoman szólva – árnyoldalait mutatják be. Az elhurcolt fiúk és meggyalázott leányok szenvedéseire koncentráltak. Mi ezzel a probléma? Hogy ezt most inkább fogja díjazni a magyar közvélemény konzervatívabb része? Na és akkor mi van? A szövegek nem hamisítványok!

Nem tagadható, hogy a kötetnek vannak problematikus részei. Azt valóban el kell dönten, hogy a megszállás „törvényes” vagy törvényes, erre érzésem szerint Standeisky Éva helyesen mutat rá. A kettő nem ugyanaz, és a címbe kitett idézőjeles szó gyanút keltő. Erőteljesebb, tisztább és történetibb lett volna eufemizáló macskaköröm nélkül. Nekem hosszúnak és túlzottan aprólékosnak tűnik a dokumentumok lábjegyzetelése, ami helyenként már-már zavarja az olvasást. Az orosz szavak fordítása néhol pontatlan, például a 922. lábjegyzetben a Nacsalnyik Upravlénijja Tila kifejezés a Hátország Irányításának Parancsnokát jelenti, és nem egy Tila nevű főnököt!

Összességében a hitleri Wehrmachtot Sztálingrádtól Berlinig kergető Vörös Hadseregtől a hosszabbodó történelmi idő sem veheti el a horogkeresztes embertelenség feletti győzelem patetikus örömét. Még akkor sem, ha a putyini Oroszország ma visszaél a diadal dicsőségével, és minden oroszellenes, Nyugat- és EU-barát megnyilvánulást Ukrajnában a fasizmussal azonosít. Az 1945 utáni Európa az antinácizmus szellemében fogant, és az orosz történelmi tudat konstans része, hogy a Szovjetunió abban a korban a jó oldalon állt. Ezt a tételt a kötet nem akarja cáfolni.

Ha már Standeisky Éva utalt a hatalmas forrásanyagban történő válogatás nehézségeire, éppenséggel ő is felettébb elfogultan idéz Mindszenty Józsefnek XII. Piusz pápához írt leveléből, ami alapján egyáltalán nem témához illő módon megállapítást nyer Esztergom érsekének önteltsége és merev konzervativizmusa. Bocsánat, de annak mi köze a szovjet megszálláshoz? Holott hogyha a 155. számú iratból (Mindszenty levele Alvary Frederick Gascoigne angol követnek, 358. old.) idézett volna, abból egy jövőbe látó politológus-érsek személye is kihámozható. A kötet fontos erénye, hogy egyháziak véleménye, állásfoglalása is olvasható a megszállók tevékenységéről.

Igaza lett Szekfű Gyulának, aki Kovács Imre parasztpárti politikusnak mondta négyszemközt, hogy a szovjet megszállás addig fog tartani, amíg a Szovjetunió. A mondatot a szerkesztő idézi bevezető tanulmányában.

A Vörös/Szovjet Hadsereg „vendégeskedése” 46 évig tartott Magyarországon. A rendszerváltás után 25 évnek kellett eltelnie, hogy összeálljon egy elsősorban kutatóknak szánt szöveggyűjtemény, amely alapján a Kádár-korszakban sulykolt ideologikus klisék helyett reális(abb) képet alkothatunk a megszállás módjáról, jellegéről, mindennapjairól. A szovjet ármádia megjelenésére használatos fogalmak variálódnak a közölt iratokban, és még az sem biztos, hogy a felszabadulás szót kizárólag baloldali jelentéstevők használják. Az ellenséges, idegenkedő alaphangulathoz sok helyen bizonytalankodással vegyes bizalom is társulhatott.

Utóbbi, ha tényleg volt, hamar sikerült lerombolniuk a megszálló erőknél. Az iratok tartalmát a *Recrudescent* mintájára egy legújabb kori kiáltványban lehetne összefoglalni. A kurucok sérelmezték a jogtalan porciót, forspontot, katonai célú közmunkát, ma másképpen fogalmaznánk, és kiegészülne a bűnlajstrom: gazdasági károkozás, jogtalan rekvirálások, köztörvényes bűncselekmények – köztük kiemelten nők megbecstelenítése százezres nagyságrendben –, férfiak válogatás nélküli elhurcolása *málenkij robotra*, politikai nyomásgyakorlás stb. A Standeisky Éva által is idézett 95. iratban, Nyírvásvári körjegyzőjének panaszában mindez sűrítve áll: „*a lakosságot a katonaság teljesen kiélte*”. A totális háború korában a *væ victis* logikája hatványozottan érvényesült.

Az ország levéltárosainak kollektív szellemi terméke fontos és hiánypótló munka, efelől nem lehet kétség.